

Rotterdam

Stad van rivier, havens, kaden, bruggen en schrijvende leraren

Rotterdam werd door de opening van de Nieuwe Waterweg in 1872 een machtige handels- en havenstad die voor veel rijkdom zorgde. Dat trok steeds nieuwe migranten aan, maar mensen zochten niet alleen om economische redenen hun toevlucht in de Maasstad. Aan het einde van de zeventiende eeuw woonden enkele duizenden Engelse en Franse 'religieuze' vluchtelingen in de stad. Onder hen niet de minsten, zoals de Verlichtingsfilosoof Pierre Bayle (1647-1706). Rotterdam is vooral de stad van een andere beroemde geleerde die er geboren werd en er slechts een paar jaar verbleef, maar zich toch een Rotterdammer voelde: Desiderius Erasmus (1466-1536), naar wie de universiteit, het plaatselijk gymnasium en de brug over de Maas zijn vernoemd. In historisch opzicht is er niet één Rotterdam, maar zijn er minstens twee: de stad vóór het Duitse bombardement van 14 mei 1940 en de stad erna. Door de bommen en de brand die daarop volgde is het hart uit de stad geslagen. Slechts een aantal gebouwen stond nog overeind, zoals het stadhuis, het postkantoor, de Sint Laurenskerk en het Witte Huis. Rotterdam kent opvallend veel schrijvende onderwijzers en leraren. Sommigen schreven bekende kinderboeken, anderen gitzwarte romans over het schoolleven en ook enkelen verheven poëzie. Op verschillende plekken in de stad zullen wij over hen verhalen. De wandeling voert door de moderne binnenstad, langs de kaden en oude havens, het park en de geboortegrond van de universiteit en enkele kenmerkende beroepsopleidingen.

Routebeschrijving

1. We starten aan de vooringang van het Centraal Station. We steken rechtdoor het Stationsplein over naar het brede Kruisplein. Aan het eind daarvan slaan we linksaf naar de (Korte) Lijnbaan, de eerste autoloze winkelstraat in Europa. Deze lopen we geheel af tot het standbeeld voor de gevallen in de Tweede Wereldoorlog op het plein voor het Stadhuis. Links van het standbeeld bevond zich de arme Jodenbuurt met de Ammanstraat (nu achter een hek links naast het laatste café-restaurant met terras), genoemd naar het gelijknamige 'Doofstommeninstituut' dat vroeger in de straat lag.

Doveninstituten en het gebruik van gebarentaal

Het Rotterdamse doveninstituut, dat in 1853 door de Joodse leraar Hirsch werd opgericht, is vernoemd naar Johan Conrad Amman, een pedagoog die doof geboren was, maar zichzelf had leren praten. Hirsch was afkomstig uit Duitsland en ging uit van de zogenoemde Duitse methode van liplezen. Hij stond in tegenstelling tot het eerste doveninstituut in Groningen uit 1790 geen enkele gebarentaal toe. Met de komst van het Rotterdamse instituut barstte een methodestrijd los. In 1880 werd op een internationaal congres in Milaan een resolutie aangenomen die het liplezen aanbeval. Leraren moesten gesproken taal zonder gebaren gebruiken tegenover dove leerlingen. Gebarentaal zou slecht zijn voor de taalontwikkeling, omdat men het geen 'echte' taal vond. Daarom werd gebarentaal op veel dovenscholen verboden, ook buiten de lessen. Kinderen werden streng gestraft, zij kregen tikken op hun handen en soms werden hun handen zelfs achter de rug vastgebonden.

Pas rond 1970 veranderde dit standpunt door nieuwe wetenschappelijke inzichten en keerde het gebruik van gebarentaal in het Nederlandse dovenonderwijs terug. Het heeft echter tot 2020 geduurd voor de Nederlandse Gebarentaal officieel door de overheid werd erkend.

2. We lopen door naar de kruising Stadhuisplein/Coolsingel. Hier zien we op twee plekken Erasmus afgebeeld. De eerste afbeelding is het tegeltableau rechts, aan de voorgevel van het Holbeinhuis: Erasmus zit op een paard, reizend van Rotterdam (zijn geboortestad) naar Basel (waar hij overleed). De tweede afbeelding is een medaillon midden boven het bordes van het stadhuis.

Voor de bouw van het stadhuis en het ernaast gelegen postkantoor werd omstreeks 1914 de aloude Coolvest gedempt en werd de beruchte Zandstraatbuurt gesloopt, de Rosse buurt van de stad. Iets verder op de Coolvest/Coolsingel stond tot 1937 ook het Erasmiaans Gymnasium, dat moest wijken voor de bouw van de Beurs. Vanuit de school had de leraar/dichter J.H. Leopold nog een goed uitzicht op de korenmolen De Hoop, waarover hij een gedicht schreef. Zijn leerling, de beroemde dichteres en lerares Ida M. Gerhardt, schreef in 'Mei 1940' aangrijpend over het bombardement dat vrijwel het hele Coolsingel-gebied behalve het stadhuis en postkantoor vernietigde.

Erasmus, de eerste humanistische pedagoog

Erasmus werd vermoedelijk in 1466 geboren in Rotterdam, maar vertrok al op driejarige leeftijd met zijn moeder en broertje uit de stad om er nooit meer terug te keren. Omdat hij zijn geschriften meestal met Erasmus uit Rotterdam ondertekende, wordt hij toch als een echte en tevens als de beroemdste zoon van de stad beschouwd. Al in zijn eigen tijd stond hij bekend als een groot geleerde en humanist. Hij pleitte voor vrijheid van meningsuiting en zag humor, spot en ironie als belangrijke voorwaarden voor de dialoog tussen mensen. Verdraagzaamheid betekende voor hem open staan voor anderen en de bereidheid om de eigen standpunten te herzien.

Hij was van mening dat onderwijs tot 'goede' volwassenen leidt. Iedereen hoorde daarom onderwijs te krijgen, ongeacht afkomst of welstand. Van hem stamt de uitspraak 'Vergeet niet hoe vlot kinderen alles opnemen en hoe soepel hun geest is, hoe gemakkelijk ze iets aanleren dat goed is en bij de menselijke natuur past, zeker als vriendelijke, deskundige mensen het spelonderwijs weten aan te brengen'.

3. Op het plein gaan we rechtsaf. Bij het eerste kruispunt steken we links de Coolsingel over en gaan we de Meent in. Deze straat komt uiteindelijk uit op de Jonker Fransstraat, waar in 1880 Chris van Abkoude geboren werd. We lopen de Meent niet helemaal uit, maar gaan na de Brasserie Dudok en de brug rechtsaf de kade van de Delftsevaart op.

Armoe-kinderen

De sociaal bewogen onderwijzer Chris van Abkoude (1880-1960) is vooral bekend geworden door zijn immens populaire boeken over de avonturen van Pietje Bell, het archetype van de rebelse schooljongen. Maar Van Abkoude begon met het schrijven van artikeltjes in Het Rotterdammertje over de erbarmelijke thuissituatie van de kinderen uit zijn klas. Met een collega hield hij in 1903 zelfs een enquête onder armoedige kinderen die vooral in de ruige Zandstraatbuurt woonden. Hun onderzoek veroorzaakte een schok in Rotterdam en ver daarbuiten. Het leidde echter niet tot enige actie van het gemeentebestuur. De artikeltjes vormden wel een opmaat naar een serieuze poging van Chris van Abkoude om naam te maken als beroemd schrijver van kinderboeken.

4. We komen uit op het Grotekerkplein waar zich het standbeeld van Erasmus en de (Sint) Laurenskerk bevinden. Het standbeeld is door de bekende bouwmeester Hendrick de Keyser aan het begin van de zeventiende eeuw gemaakt en is in de loop der eeuwen vaak verplaatst. De Laurenskerk is de enig overgebleven bebouwing van de Middeleeuwse stad. We gaan rechtsom de kerk en zien in het eerste hofje weer een afbeelding van Erasmus op zijn vermoedelijke geboorteplek. Tegenover de afbeelding staat een bronzen zitbank, ontworpen door Paul Cox, als gedenkteken voor de verlichtingsfilosoof Pierre Bayle.

Pierre Bayle, de filosoof van Rotterdam

Bayle, die geboren werd in 1647, vluchtte in 1681 voor de Franse Zonnekoning Lodewijk XIV naar Rotterdam om zijn kritische beschouwingen te kunnen blijven schrijven. Daar werd hij benoemd tot professor in de filosofie en geschiedenis bij de speciaal voor dat doel haastig opgerichte Illustere School (een school tussen Latijnse School en universiteit in). Zijn inkomen werd vooral gefinancierd uit de opbrengst van het pontje over de Leuvehaven. Hij ging in zijn tolerantie heel erg ver en geldt, naast Erasmus, als de filosoof van de verdraagzaamheid. Hij stierf zonder dat er iemand bij was in 1706 in Rotterdam.

5. Na de kerk komen we uit op de Binnenrotte, het grootste plein van Rotterdam en de plek waar Rotterdam is ontstaan. Er staan een aantal opvallende gebouwen zoals de Markthal, de Centrale Bibliotheek en de kubuswoningen. We gaan rechtsaf het plein over. Ter hoogte van het trein- en metrostation Blaak gaan we links onder de kubuswoningen door. Bij de stoplichten steken we de straat naar rechts over naar de Slepersvest.
6. Deze straat leidt naar de Oude Haven. We lopen rechts via een terras langs de waterkant naar het Witte Huis dat met zijn 43 meter hoogte lange tijd als de eerste wolkenkrabber van Europa werd beschouwd. Na het Witte Huis slaan we rechtsaf en lopen de hele kade (Wijnhaven) af tot we bij de Kleineschipbrug over de Leuvehaven komen.
7. We steken deze brug over en zien aan de rechterkant het bekende standbeeld van Osip Zadkine, De verwoeste stad, het symbool van de vernietiging van het stadshart door het Duitse bombardement. Aan de overkant steken we de Schiedamsdijk over en slaan we de Schilderstraat in. Aan het einde slaan we linksaf de Schiedamse Vest in.
8. Vlak achter het Schotse kerkje slaan we rechtsaf en bevinden ons dan op een groot schoolplein van twee zeer verschillende scholen wat leerlingenbevolking betreft, een veelzeggend voorbeeld van gescheiden schoolgaan in ons onderwijs.

'Verskil moet er zijn'

Het statige pand op de Schiedamsesingel 155 huisvest de algemeen bijzondere basisschool van de 'Rotterdamsche Schoolvereeniging'. De school is in 1880 oorspronkelijk opgericht als middelbare school voor meisjes uit de gegoede stand. Tussen de twee wereldoorlogen werd de school uitgebreid met lager onderwijs, ook voor jongens om uiteindelijk alleen een basisschool te worden. Geen 'gewone', want de school laat zich maar al te graag op zijn bijzondere (elitaire) karakter voorstaan.

Tot aan 1992 functioneerde de zelfselectie van de elite, geholpen door een forse financiële drempel, nog redelijk goed. De arbeiderskinderen uit de buurt gingen uit traditie

naar de openbare school ietsje verderop op het plein. In dat jaar echter doorbrak een vader van Turkse afkomst deze stilzwijgende code van soort bij soort en probeerde zijn zoontje op de bijzondere school geplaatst te krijgen. De vader werd echter lange tijd aan het lijntje gehouden. De ene keer vroeg de school naar zijn diploma's, de andere keer naar die van zijn vrouw. Dat de man in de buurt woonde en een leidinggevende functie bij een bank had, hielp niets. Hij liet het er niet bij zitten en nam een advocaat in de arm. Toen hij nog geen bevredigend antwoord kreeg, ketende hij zich samen met zijn zoontje vast aan de schooldeur. Kort kreeg deze actie de nodige media-aandacht. De gemeente stelde een onderzoek in, maar kon niets doen. Het is een bijzondere school. De school bleef het jongetje weigeren en gaf als verklaring dat het jongetje in taal en motoriek tekortschoot.

9. We ronden het plein tegen de klok in en steken achter de Openbare basisschool 'het Landje' de Schiedamse Vest over om voor de Waalse kerk de Pierre Baylestraat in te gaan. Deze straat is naar de beroemde filosoof genoemd, omdat hij oorspronkelijk in het kerkje begraven lag. Aan het einde slaan we rechtsaf. Daar waar de straat (Baan) een bocht naar rechts maakt, gaan we links het heuveltje op en komen uit op het Vasteland. Bij de stoplichten links steken we over, gaan het trappetje af en lopen achter de Maastorenflat langs rechtdoor naar de oever van de Maas, van waaruit we een mooi uitzicht hebben op de Erasmusbrug, de rivier en de kade aan de overkant, waar vroeger de schepen naar Amerika vertrokken. Op de Willemskade slaan we rechtsaf. Bij het Wereldmuseum slaan we rechtsaf.
10. Bij de kruising met de Westerstraat slaan we linksaf en gaan de Parklaan in. Aan het einde van de Parklaan slaan we rechtsaf de Kievitslaan in. Op nummer 8 bevindt zich de historische tuin Schoonoord, een verborgen tuin in Engelse stijl met unieke planten, bijenkolonies en schilderachtige vijvers met karpers. Na een rondje in de tuin steken we de Kievitslaan over en slaan rechtsaf om bij de eerste afslag linksaf het Park in te gaan. We passeren een brug en nemen daarna de eerste afslag links. We lopen rechtdoor en na de brug gaan we bij de tweede afslag rechtsaf. Bij het tweede herenhuis slaan we linksaf en lopen door een mooi aangelegde tuin. Bij de vijver slaan we rechtsaf en gaan daarna linksaf. Na een houten bruggetje gaan we rechtsaf en lopen het dijkje naast het fietspad op. Daar slaan we rechtsaf en steken daarna linksaf de voetgangersbrug over. We passeren de Euromast en lopen door tot de kade waar we rechtsaf slaan. We gaan bij de eerste brug rechtdoor. Bij de tweede brug steken we eveneens over en slaan linksaf over de brug de Willem Buyteweg in.
11. Op de Willem Buytewechstraat zien we op nummer 45 het robuuste gebouw van de voormalige Machinistenschool, die uiteindelijk opging in het huidige Scheepvaart en Transport College (het gebouw is nu een café-restaurant).

Het beroepsonderwijs als buitenbeentje

Buiten industriële steden als Rotterdam werd het beroepsonderwijs lange tijd als een echt buitenbeentje beschouwd: typisch 'blauwe boorden'- of 'witte schorten'-onderwijs, dat verder aan het particulier initiatief kon worden overgelaten. Dat beeld stamt al uit de tijd van Thorbecke die vond dat het beroepsonderwijs in tegenstelling tot zijn hbs geen overheidstaak was. Pas in 1919 kreeg het beroepsonderwijs een wettelijke status. De beroepsscholen kregen weliswaar veel vrijheid om hun eigen leerplan in te richten, maar daar stond weinig geld van de overheid tegenover. Dat veranderde na de oorlog. Het hele

onderwijs na de lagere school ging toen op de schop. Daartoe waren al eerder de nodige pogingen ondernomen, maar die waren allemaal mislukt. In de Mammoetwet, die in 1968 werd ingevoerd, werd het hele beroepsonderwijs tot het voortgezet onderwijs gerekend. In 1996 ging de overheid nog een stapje verder en trad een aparte wet voor het middelbaar beroepsonderwijs in werking.

12. Waar de Willem Buyteweg met de Pieter de Hoochweg kruist slaan we linksaf voor een heen-en-weertje. Op nummer 222 bevindt zich nu de Theaterschool (een mbo-opleiding) maar het was oorspronkelijk het gebouw van de Nederlandse Handels-Hoogeschool.

Particulier initiatief dat uitgroeide tot een heuse universiteit

Ook in het universitair onderwijs bestond lange tijd een zeker *dédain* voor al te praktische en moderne wetenschappen, zoals economie. Door de sterke ontwikkeling van de handel en de haven was in Rotterdam de vraag naar economisch goed onderlegd personeel groot. Daarom bracht een aantal Rotterdamse ondernemers (zoals de koopman J.A. Ruys, de graanhandelaar C.A.P. van Stolk en de bankier W.C. Mees) geld bijeen voor de stichting en de instandhouding van de Nederlandsche Handels-Hoogeschool. Dankzij dit particulier initiatief werd - voor het eerst in Nederland - 'economie' als een zelfstandige tak van de wetenschap gedoceerd. Vanaf 1916 had de NHH een eigen pand aan de Pieter de Hoochweg. In september 1939 werd de naam gewijzigd in de Nederlandse Economische Hogeschool (NEH). De NEH verwierf grote bekendheid op het gebied van economie, door onder andere de Nobelprijswinnaar Jan Tinbergen die er hoogleraar was. Mohammed Hatta, een van de leiders van de Indonesische Revolutie, was er in de jaren twintig student. In 1973 ontstond uit de NEH de Erasmus Universiteit.

13. Hier steken we over en zien het gebouw van de voormalige Zeevaartschool. Daar gaan we naar rechts en lopen terug de Pieter de Hoochweg af. Na de Pieter Hoochbrug gaan we rechts bij het Metrostation Coolhaven de trap af om bij de kade linksaf te slaan. Onder de pilaren van het hoge gebouw gaan we links omhoog. Bij drie oversteekplaatsen gaan we steeds rechtdoor. Op de Rochussenstraat steken we de eerste oversteekplaats over om onze weg naar rechts te vervolgen. Op de kruising met de 's-Gravendijkwal steken we over en lopen we rechtdoor tot de eerste zijstraat links (bij het Metrostation Dijkzigt). Dat is de Saftlevenstraat, het decor uit de gitzwarte schoolroman *Bint van Ferdinand Bordewijk*, ooit leraar op een Rotterdamse handelsschool. Op nummer 5 is ter herinnering aan de roman een plaquette aangebracht met de namen van de leerlingen uit de klas van de hardvochtige leraar.

De stalen tucht van Bint

Er is in de Nederlandse literatuur geen roman over het schoolleven die zo veel stof heeft doen opwaaien als de roman *Bint*. Het korte verhaal uit 1934 wordt verteld vanuit het perspectief van een leraar aan een middelbare handelsschool waarvan Bint directeur is. Bint tracht een systeem van 'stalen tucht' en onvoorwaardelijke gehoorzaamheid aan de leider te realiseren. Bint wil zo kerels van zijn leerlingen maken.

De roman sloeg onder literaire critici en in onderwijskringen in als een bom. Sommigen vroegen zich af of de roman een verheerlijking inhield van de fascistische ideologie, die in die tijd in opmars was. Of was het juist een waarschuwing ertegen?

Een aantal onderwijsbladen was boos over wat zij zagen als de 'karikatuur' van de leraar als dictator. De kritiek barstte vooral los na een interview van Bordewijk in 1935 waarin hij verklaarde 'dat het tegenwoordig systeem van lesgeven verkeerd is. Ik ben een absolute tegenstander van de methode Ligthart. Een spartaans systeem is waar het de school betreft volkomen op zijn plaats'. Ook de bekende pedagoog Philip Kohnstamm sprak zijn verontrusting over de roman uit. Hij vatte Bint op als een waarschuwing voor wat ons nog te wachten stond in de wereld en het onderwijs.

14. Aan het einde van de straat slaan we rechtsaf en lopen de Nieuwe Binnenweg geheel af tot het Eendrachtsplein, waar op nummer 3 (rechts tegenover ingang van de metro) het witte gebouw staat van de voormalige particuliere school voor uitgebreid lager en middelbaar onderwijs 'Instituut Delfos', die de eerste Nobelprijswinnaar Scheikunde Henry van 't Hoff van 1860 tot 1867 bezocht. Aangekomen op het plein gaan we linksaf de Westersingel in. Achter het voormalig tramhuisje gaan we het trapje af om langs de beeldengalerij aan het water te lopen. Aan het eind komen we weer uit op het Kruisplein, van waaruit we kunnen teruglopen naar het station, de beginplek van onze wandeling.

Deze wandeling staat in de wandelgids 'Op schoolreisje'. In deze gids staat onderwijshistorische informatie die de wandeling nog interessanter maakt. De gids is verschenen bij uitgeverij Gegarandeerd Onregelmatig, www.gegarandeerdonregelmatig.nl

4 **Neem een abonnement!**
Meer dan 1500 wandelkaarten

voor slechts
€ 13,50